

Santa Tecla, patrona de Tarragona: VIDA I LLEGENDA

Brigid Amorós Òdena

Cada any, el 23 de setembre se celebra la festivitat de Santa Tecla, la festa major de Tarragona per excel·lència i una de les tradicions populars més riques i vives de tot l'estat espanyol. Una festa popular i participativa que es remunta l'any 1321. Però qui fou aquesta santa de vida llegendària? El poc que en sabem, a través de les *Actes de Pau i Tecla* (s. II), és digne de pel·lícula, ja que, en aquell temps, les llegendes i les històries només podien presentar les dones com a predicadores i missioneres amb aparences novel·lesques.

Every year, on the 23rd of September we have the celebration of Saint Thecla, which is Tarragona's local festival par excellence and one of the richest and most popular lively traditions throughout Spain. It is a participative festival that dates back to 1321. But who was this Saint with a legendary life? The little information we know about her –through the *Acts of Paul and Thecla* (s. II), is worth a film, because at that time legends and stories could only present women as preachers and missionaries with novel-like appearances.

PARAULES CLAU:
Tarragona, llegenda,
santa Tecla,
etnopoètica

KEYWORDS:
Tarragona, legend,
Saint Thecla,
Ethnopoetics

ada any, el 23 de setembre se celebra la festivitat de Santa Tecla, la festa major de Tarragona per excel·lència i una de les tradicions populars més riques i vives de tot l'estat espanyol. Una festa popular i participativa que es remunta a l'any 1321.

Però qui fou aquesta santa de vida llegendària? El poc que en sabem, a través de les *Actes de Pau i Tecla* (segle II),¹ és digne de pel·lícula, ja que, en aquell temps, les llegendes i les històries només podien presentar les dones com a predicadores i missioneres amb aparences novel·lesques.²

La llegenda és un relat que narra fets extraordinaris que s'insereixen en el sistema de creences de la comunitat que els explica.³ Aquest tipus de manifestació etnopoètica té un fons real transformat per la tradició; per aquest motiu, és fàcil caure en el parany de pensar que allò que ens expliquen és cert. Dins del gènere de la llegenda, totes les narracions que s'expliquen i que tenen com a protagonista santa Tecla, les inclouríem en el grup de les llegendes del passat, ja que explica l'existència d'un ésser sobrenatural relacionat amb unes determinades creences religioses.⁴ I encara podem aprofundir més parlant de llegendes sacres, on el caràcter sagrat dels protagonistes els dona el poder de fer miracles.⁵

D'altra banda, la imatge d'aquesta santa ha anat canviant i s'ha adequat a la imatge de l'Església: la Tecla de les actes se'ns presenta innovadora i transgressora; la dels segles III i IV, deixarà de banda les funcions d'itinerància i apostolat per convertir-se en el model de la verge i màrtir. A partir del segle V, ja en època medieval i amb el cristianisme com a religió oficial, Tecla adquirirà una dimensió política que anirà lligada a un territori determinat, sobre el qual exercirà el seu patronatge.⁶

Així doncs, què hi ha de veritat en el que ens ha arribat de la vida i miracles de santa Tecla? És difícil de contestar. En les actes, història, llegenda i mite s'entrellacen. Es relaten les seves visions, els seus raptos i els seus viatges; se la presenta com la personificació de la doctrina predicada per sant Pau. No obstant, sembla com si la realitat es perdés en el laberint de la faula.⁷ Aquest fet ha provocat que la transmissió oral de pares a fills hagi barrejat entre si els di-

ferents suplicis o episodis de la vida de la santa. Tot i que no hi ha, doncs, una versió unànime i igual de la vida llegendària de la santa, s'intentarà fer una posada en comú mitjançant les actes i les versions més conegudes:

L'any 48, sant Pau i sant Bernabé arribaren a Iconi en el seu segon viatge missional. Pau predicava a casa d'un amic seu amb les portes obertes. Al davant, hi havia una casa rica, on vivia una noia que no es cansava d'escoltar les paraules de l'apòstol. Tecla, una noia de divuit anys d'Iconi (Àsia Menor), quedà extasiada escoltant la paraula de sant Pau i, en comptes de casar-se amb un home que ni estimava ni havia triat i quedar-se tancada a casa fent d'esposa i mare, decidí convertir-se, fer vot de castedat i seguir-lo en el seu peregrinatge. Però no ho tingué gens fàcil: el refús del matrimoni la posà en conflicte amb els valors socials i patriarcals de la seva època i societat.⁸ Així doncs, la seva mare, alarmada per l'actitud de la seva filla, cridà al promès d'aquesta, el qual tampoc la pogué fer reaccionar. Finalment, la mare, Teòclia, i el seu promès, Tamiris, un dels homes més importants de la ciutat d'Iconi, denunciaren a sant Pau, acusant-lo falsament de fetiller. El condemnaren i se l'endugueren a la presó. Llavors, Tecla, per sortir de casa seva, hagué de donar les anelles d'or que rodejaven els seus braços al porter. Un cop a la presó, comprà al carceller amb un mirall de plata perquè la deixés entrar a veure el presoner, de qui seguia escoltant la paraula de Déu. L'amor de Tamiris es convertí en odi i la mare l'acusà i renegà d'ella per haver tacat l'honor de la família; sant Pau fou fuetejat i desterrat; per altra banda, a santa Tecla, la perseguiren i fou condemnada a morir cremada a petició de la seva mare.⁹ Aquest és el primer suplici: santa Tecla fou martiritzada, però salvada, miraculosament, gràcies a un terratrèmol i una forta tempesta.

1. Van ser escrits durant la segona meitat del segle II, probablement abans de l'any 180. Del seu autor, poca cosa en sabem.

2. DIVERSOS AUTORS: *Sants de Catalunya*. Barcelona: Alta Fulla, 1989, p. 132.

3. ORIOL CARAZO, Carme: *Introducció a l'etnopoètica*. Valls: Cossetània, 2002, p. 69.

4. ORIOL CARAZO, Carme: *Introducció a l'etnopoètica*. Valls: Cossetània, 2002, p. 70.

5. ORIOL CARAZO, Carme: *Introducció a l'etnopoètica*. Valls: Cossetània, 2002, p. 70.

6. PIÑA SOLÉ, Anna Rosa: *Santa Tecla d'Iconi, més enllà de la llegenda*. Treball final de carrera, 2011, p. 71.

7. DIVERSOS AUTORS: *Año Cristiano*. Madrid: Ed. Catolica, 1966, p. 728.

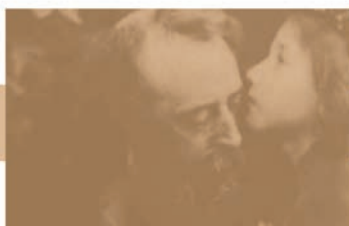
8. DIVERSOS AUTORS: *Sants de Catalunya*. Barcelona: Alta Fulla, 1989, p. 132.

9. Hem de posar-nos en el context de l'època: si la conversió significa la ruptura familiar, el martiri representa la ruptura social. Tecla suposava un perill, ja que anava en contra de tot l'ordre establert.

EL PATRIMONI ORAL

A LES COMARQUES DE TARRAGONA

RELATS TRADICIONALS

DIPUTACIÓ DE
TARRAGONA

Després de tots aquests successos, decidí anar-se'n a Antioquia amb sant Pau,¹⁰ on trobà una nova família en Trifònia, una dona rica d'Antioquia, i una comunitat de dones. Altre cop, però, hagué de superar obstacles: el jutge Alexandre, enamorat, la volgué prendre per força i Tecla es defensà; aquest fet, enutjà a Alexandre i, per aquest motiu, la féu jutjar. Fou condemnada a les feres per haver atacat un noble. La conduïren fins al circ i traguiren de les gàbies a diversos ossos, lleons i lleones; tot i que els animals estaven famèlics, en comptes de llançar-se sobre ella, començaren a menjar-se els uns als altres, sense fer ni cas a la protomàrtir. Llavors, el jutge ordenà que la tiressin a una piscina amb cocodrils i caimans. Conten que Tecla, al caure dins l'aigua, digué: «que aquesta aigua em serveixi de baptisme, en el nom del Pare, el Fill i l'Esperit Sant», batejant-se, d'aquesta manera, a ella mateixa. Tan sols haver acabat de pronunciar aquestes paraules, tots els animals ferotges moriren. Tecla es lliurà així d'un altre suplici, però el jutge no es donà per vençut i l'envià de nou al circ a veure si uns animals més terribles la devoraven; no cal dir que obtingué el mateix resultat que les anteriors vegades.

10. Segons el llibre *Sants de Catalunya*, amb qualitat d'evangelitzadora, fet poc probable si tenim en compte que sant Pau era bastant repropri davant la idea que les dones poguessin parlar en públic. Tertul·lià (160-220) escrigué en la seva obra *De Baptismo*: «I si algunes defensen els Fets, mal anomenats de Pau, i l'exemple de Tecla, per justificar el dret de la dona a ensenyar i a batejar, cal que sàpiguen que el prevere que a l'Àsia va escriure aquesta obra, com si fos de Pau, va acabar convicte i confés d'haver-ho fet per amor a l'Apòstol i va perdre la seva dignitat. Com pot semblar inclòs en la fe que Pau donés a la dona el poder d'ensenyar i de batejar, ell que mai no va permetre a les esposes que preguntessin en la comunitat eclesial? Digué: Com a totes les esglésies dels sants, que les dones callin a les assemblees; no els és permès de parlar-hi, si no que siguin submises com marca la Llei. Si es volen instruir sobre algun punt, Que ho preguntin a casa als propis marits.» (*De Baptismo*, 17, 4-5).

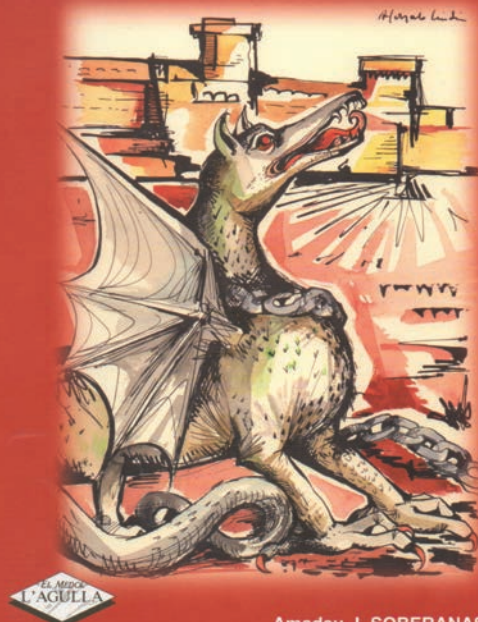
Cansat, el prefecte ordenà que introduïssin en el cós una manada de toros, els quals abans de sortir havien estat sotmesos a tortures, com la de lligar els seus testicles amb cordes. Quan els animals entraren a la pista, llançaren a santa Tecla, lligada de peus i mans, des de les grades. Els toros no anaren cap a ella, sinó que es quedaren quiets, observant-la. Es narra, fins i tot, que li lleparen les ferides. Després d'aquests suplicis i veure com en sortia il·lesa de tots, la deixaren en llibertat.

Desitjosa de seguir l'apòstol Pau, malgrat les penúries, i amb ganes de predicar la paraula de Déu –se'n diu que fins i tot arribà a tallar-se els cabells i vestir-se d'home– se n'anà a Mira i, després de quedar-se un temps amb sant Pau, aquest li encarregà difondre la Bona Nova. L'apòstol cregué que podia superar ella sola qualsevol obstacle, ja que Déu l'havia salvada de tots els martiris que l'hagueren dut a una mort segura. Marxà cap a Iconi i d'allà a Selèucia, on trià una vida autònoma dedicada a l'ensenyament i on morí abans de l'any 65.

Si interessa un final més impressionant, diu una llegenda que santa Tecla anava per la muntanya quan dos joves la volgueren assetjar. Abans que li fessin res, la protomàrtir pogué fugir corrent. Els dos fadrins la seguiren fins que, a punt d'atrapar-la, la terra s'obrí i engolí la santa, deixant a la vista tan sols el braç de la patrona de Tarragona. L'any 1321, el braç de santa Tecla, l'únic que quedava després de desaparèixer, fou traslladat d'Armènia a Tarragona.

No hi ha, com s'ha dit, una sola versió i trobem variacions entre unes i altres. En el llibre de Jacopo da Varazze o da Varagine, cone-

LLEGENDES HISTÒRIQUES DE TARRAGONA

Amadeu-J. SOBERANAS

gut també en català com a Jaume de Voràgine, *Legenda Aurea*, se'ns diu que santa Tecla era muller de Zamir, per la qual cosa ja no seria verge, i no ens anomena enlloc a Tamiris.¹¹ El primer suplici tampoc és explicat igual i ens ha arribat també de la manera següent: Tecla fou llançada a la foguera, però es mantingué totalment il·lesa dins el foc, ja que sant Pau estava al costat resant per ella. Així doncs, la santa anà cap a ell i, immediatament, marxaren cap a Antioquia.

D'altres, els suplicis no segueixen el mateix ordre i, fins i tot, es diu que tots els martiris els van ocasionar en el mateix lloc. Se'ns narra que primer fou llançada a una fosa amb rèptils verinosos que la respectaren; la varen lligar entre dos bous i aquests perderen la seva força. La col·locaren sobre una pira per a cremar-la viva, però el foc s'apartà i cremà els botxins. Finalment, fou llençada als lleons, els quals lleparen les seves ferides i la feren sanejar.

Pel que fa al final de la santa, en el llibre *Legenda Aurea* se'ns conta que sant Pau i santa Tecla anaren a Selèucia i d'allí ella se'n tornà a Iconi, on el seu marit, Zamir, ja havia mort. Veient que la seva mare seguia acusant-la, es posà a viure amb un grup de donzelles en règim de comunitat, governant a les seves companyes.¹² I alguna variació també en l'explicació del perquè es conserva el braç de la patrona de Tarragona. S'explica que Tecla estava retirada a la vida espiritual en una cova d'Armènia donant consell a la gent que li demanava, quan els habitants de la zona l'acusaren de bruixeria i la volgueren matar. En arribar a la cova, caigueren tot de pedres perquè

no la poguessin agafar, tapant la cova i deixant tan sols al descobert el braç de la santa. Fins i tot ens ha arribat que santa Tecla vingué a predicar la paraula de Déu aquí a Tarragona, juntament amb sant Pau. Algunes variacions de les llegendes són explicades d'una manera clara i entenedora per a un públic infantil i, per aquest motiu, han esdevingut més un conte que no pas una llegenda, que és un gènere del folklore narratiu dels adults.¹³

Finalment, la llegenda ens narra que la suposada¹⁴ evangelització de sant Pau a Tarragona hi féu localitzar el culte a santa Tecla, ciutat de la qual esdevingué patrona i titular a la seva església. El seu culte hi és constatat des del segle XII.¹⁵ Segons explica la llegenda, sant Pau predicava a Tarragona el segle I dC. Parlava als tarragonins de Jesús, Maria, de Déu... i de santa Tecla. De com es convertí al cristianisme, renuncià a la vida matrimonial refusant una vida acomodada i romangué verge. De com fou posada a prova i sortí il·lesa de tot gràcies a Déu. Es conta que sant Pau els digué: «fou la primera dona que es convertí al Déu veritable i fou també la primera que confessà la seva fe davant del martiri. Però Déu en premià la constància: en llançar-la a la foguera, el foc es dividí; els animals verinosos perderen el verí i els lleons de l'amfiteatre, en comptes de trossejar-la, li lleparen els peus».¹⁶ Els tarragonins quedaren tan meravellats que

13. ORIOL CARAZO, Carme: *Introducció a l'etnopoètica*. Valls: Cossetània, 2002, p. 70.

14. Actualment els historiadors consideren molt poc probable que sant Pau visités la ciutat.

15. Enciclopèdia Catalana: http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0065369

16. SOBERANAS, Amadeu-J.: *Llegendes històriques de Tarragona*. Tarragona: El Mèdol, 2002, p. 50.

11. VORÁGINES, Santiago: *La leyenda dorada*. Madrid: Alianza, 1982, p. 908.

12. VORÁGINES, Santiago: *La leyenda dorada*. Madrid: Alianza, 1982, p. 908-909.

Introducció a l'etnopoètica

Teoria i formes del folklore en la cultura catalana

► Carme Oriol i Carazo

no deixaren que la història es perdés i l'anaren transmeten de pares a fills. Sant Pau, després de convertir els habitants de Tàrraco al cristianisme, se n'anà. Els tarragonins, seguidors de la paraula de Déu, aixecaren un temple a Tecla, la qual encara vivia, «al cap damunt del turó tarragoní, al costat del temple de Júpiter. Aquest temple subsisteix encara amb el nom de Santa Tecla la Vella».¹⁷

Encara trobem una llegenda més recent que transcorre a Tarragona: la «Bufetada de santa Tecla». Narra que l'any 1641 els francesos posaren setge a Tarragona, fruit de l'ambició del rei Lluís XIII, guerra encesa pel cardenal Richelieu. El general francès De la Motte assetjà la ciutat i Enrich de Leordes, comandant de la flota francesa, l'assetjà per mar.¹⁸ Els tarragonins, sense saber què fer per aturar el setge, acudiren a l'advocada i defensora de la ciutat, per implorar protecció. Segons explica la llegenda, santa Tecla els la concedí, fet que provocà la retirada de les naus i les seves tropes.

Al cap de quatre anys, tornaren els francesos amb un atac encara més fort. Posaren de nou setge a la ciutat i obriren una escletxa en una de les muralles. Els tarragonins tornaren a demanar la intervenció a santa Tecla. Quan els francesos s'obriren pas per l'escletxa que havien obert a canonades, el capità s'aturà i es veié empès mur avall per una mà invisible: era santa Tecla que guardava la ciutat. No fou tan fàcil: el capità francès no es féu enrere i tornà a l'atac del front amb les seves tropes. La protomàrtir descarregà sobre les galtes del capità dels assetjadors una bufetada que el va fer rodar mur avall, mentre els altres assaltants fugien comes ajudeu-me. L'endemà al matí, les naus franceses, s'allunyaren mentre el temple catedralici era ple de fidels que donaven les gràcies a la Patrona de la ciutat.

Anna Rosa Piña Solé ha explicat per què santa Tecla va jugar un paper determinant en la restauració d'aquest territori com a seu episcopal en el segle XI: «En el projecte d'autonomia de l'Església catalana respecte de la jurisdicció eclesiàstica de Narbona, la introducció del culte a santa Tecla fou el suport ideològic que contribuï de forma decisiva a la restauració eclesiàstica de la seu de Tarragona, perquè fou capaç de motivar en una mateixa direcció els interessos dels pontífexs romans, la jerarquia eclesiàstica catalana i la casa comtal de Barcelona. Tarragona es va servir de la santa inventant un culte que es remuntava als temps dels apòstols i que, veritablement, mai abans havia existit. La translació del Braç de Santa Tecla des d'Armènia a Tarragona, el 19 de juny de l'any 1323, es féu coincidir amb la consagració del nou edifici catedralici. Tant en el transcurs del trasllat de les relíquies com en la seva arribada a la ciutat, es van produir un seguit de fets miraculosos als quals seguirien les hagiografies que van ajudar a arrelar la devoció popular de santa Tecla a la ciutat».¹⁹

Les llegendes ens han transmès una noia valenta que rep la missió de predicar la paraula de Déu. Es desprèn de les seves joies per

17. SOBERANAS, Amadeu-J.: *Llegendes històriques de Tarragona*. Tarragona: El Mèdol, 2002, p. 50.

18. VIRGILI SANROMÀ, JOSEP-PAU: *Llegendes i narracions de Tarragona*. Tarragona: Virgili, 1994, p. 43.

19. PIÑA SOLÉ, Anna Rosa: *Santa Tecla d'Iconi, més enllà de la llegenda*. Treball final de carrera, 2011, p. 66.

comprar el porter i el vigilant de la presó, es talla els cabells per seguir sant Pau i es vesteix amb una túnica d'home per retrobar-se amb Pau a Mira. Desobeeix la mare i el promès, conscient de què està travessant el límit que separa l'espai privat del públic. Després, quan a Antioquia és atacada per Alexandre, és ella mateixa qui defensa el seu honor provocant la vergonya en l'agressor. La força de la seva fe l'ajudarà durant el seguit de martiris davant els quals ella no s'acovardirà. Defensora dels seus principis, finalment Tecla es separa de sant Pau. I encara se'n pot dir més: quan creu que és a punt de morir, es permet batejar-se a si mateixa, un acte no admès en cap moment per l'Església. Així doncs, som davant d'una dona que en el segle I dC no admet més decisions que les pròpies, però sempre seguint a Déu.

Les dones de Cartago, a començaments del s. III, es referien a l'apòstol Tecla com si d'ella els vingués autoritat per ensenyar i batejar.²⁰ Maria Martinell diu que «el retrat de Tecla ens dona força indicacions sobre el poder i l'autoritat que tenien les dones que anunciaven l'Evangeli dels inicis del cristianisme. Tecla ha esdevingut el model de dona cristiana que ensenya, predica i bateja [...] Així, se'ns diu breument que Tecla va predicar la paraula de Déu, però no se cita cap dels seus discursos, mentre que se'ns transmeten diverses pregàries seves. Igualment, la veiem com es determina a batejar-se ella mateixa, però en els manuscrits que es conserven no queda cap rastre que suggereixi que va administrar el baptisme a d'altres».²¹ Aquest aspecte de la seva vida, com s'ha dit al començament, va anar desapareixent fins a ser deixebila i seguidora de Pau. El fet de no ser esmentada en el Nou Testament i tenir com a text més antic un apòcrif del s. II dC tampoc ens ajuda, tot i que fou la difusió d'aquestes actes el que la féu popular a tota la cristiandat.

D'aquesta manera, la vida de santa Tecla està lligada amb un ampli ventall d'històries que parteixen d'un nucli històric on s'han anat afegint episodis imaginatius. Tan sols queda desitjar que durant anys gaudeixin de popularitat i romanguin en la memòria dels tarragonins.

Bibliografia

- DIVERSOS AUTORS: *Año Cristiano*. Madrid: Ed. Catolica, 1966.
- DIVERSOS AUTORS: *Sants de Catalunya*. Barcelona: Alta Fulla, 1989.
- ENCICLOPÈDIA CATALANA: <http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0065369> [data de consulta: juliol 2012]
- ORIOL CARAZO, Carme: *Introducció a l'etnopoètica*. Valls: Cossetània, 2002.
- ORIOL CARAZO, Carme: *El patrimoni oral a les comarques de Tarragona*. Amb la col·laboració de Txell GRANADOS i Emili SAMPER. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005.
- PIÑA SOLÉ, Anna Rosa: *Santa Tecla d'Iconi, més enllà de la llegenda*. Treball final de carrera, 2011: <<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/6443/1/apinasTFC0111.pdf>> [data de consulta: juliol 2012]
- SOBERANAS, Amadeu-J.: *Llegendes històriques de Tarragona*. Tarragona: El Mèdol, 2002.
- VIRGILI SANROMÀ, Josep-Pau: *Llegendes i narracions de Tarragona*. Tarragona: Virgili, 1994.
- VORÁGINES, Santiago: *La leyenda dorada*. Madrid: Alianza, 1982.

BRIGID AMORÓS ÒDENA

Universitat Rovira i Virgili

20. DIVERSOS AUTORS: *Sants de Catalunya*. Barcelona: Alta Fulla, 1989, p. 132.

21. DIVERSOS AUTORS: *Sants de Catalunya*. Barcelona: Alta Fulla, 1989, p. 132-133.